

كۆمۈنەكان و بۆرژوازيەت*

نووسىنى: العفيف الاخضر

وەرگىترانى لى عەرەبىيە: سەلام عارف

لە ناوھەرپاستى سەدەدى دەيەمدە، خامۇشى و سستىوسپرى، ئەوروپاى رۇژئاواى تەنىبوو، لە ژىر سىبەرى ئەو خامۇشى و سستىوسپرىيەدا، لە شارە دەرەبەگىيەكاندا جموجوولى بازارگانى خەبەرى بووھە و وروژا. ئەودەمە بەدەر لە بايوونى پيشەكارى دەرەبەگى، پيشەسازى بە سەرەخۆيى، لەو جموجوولە بازارگانىيەھە سەرچاھەى گرت، پيشەكارى دىھاتى تايبەت بوو بە چاكسازى ئامىرەكانى پيشەكارى و كەلوپەلى نىومال و چەكسازى ئەو سەرەدەمە، پيشەسازى بە سەرەخۆيى لەو پيشەكارىيە دىھاتىيانە لەژىر كارىگەرىيە ئەو دوو رووداھەدا، ئوردووكا نوپىيەكانى نىشتەجىبوون و بازارە نوپىيەكان سەريان ھەلدا، بە بەراوردكردن لەتەك شارە دەرەبەگىيەكاندا، گەشەكردووتر و زىندووتر بوون. شارە دەرەبەگىيەكان لە كۆشكى سەرھەر و كلىسەيەك و بەندىخانەيەك و بەندەرىك و چەند خانوبەرەيەكى پارىزگارى و دەستىپوھەگرتنى ئەو دامەزراوانە، زىاتر تىپەرى نەدەكرد، ئوردووكاكان و بازارە نوپىيەكان ئەو چوارچىۋەيەيان بەزاند و ناوچەيان گرتەھە. دانىشتوانى شارەوانىيەكان، كە برىتىبوون لە بازارگانەكان و پيشەكارە نوپى شارىيەكان، ئەوانە لە كۆيلەكان و پابەندكاراھەكانى بوارى دەسەلاتى دەرەبەگىيەھە ھاتبوون، بەلام ھىچ نەيدەبەستەھە بەو رەجەلەكەھە. دانىشتوانى شارە قەرەبالغەكان، قەراغ شارە نوپىيەكان، واتە بازارگانەكان، پيشەكارەكان (بۆرژوازيەكان) توورە و رقتەستوورو بەبىانوو بوون لە قەرزە دەرەبەگىيەكان، بە تايبەتى باج و سوخرەكىشى، چونكە كۆسى مەزن بوون لە بەردەمى پيشەكەوتنى جموجوولە شارستانىيە نوپىيەكاندا. ئەو رقتىنەيە بوو ھەويتى خەباتىكى پۆزەتىف، بۇ سەرەخۆيى شارەكانىيان و رزگاركردىيان لە ژىردەستى دەرەبەگە ھەلمانى و ئاينىيەكان، ئا بەو چەشەنە لە سەدەدى يازدەدا، بزوتتەھەدى كۆمۈنەكان سەرىيەلدا.

بۆرژوازيەكان، نەك لەبەر خاترى جەماھەر، بەلكو بۇ بەرژەھەندى خۇيان، چەند داوايەكان خستەپوو، ھەك مافى ھاتوچۆكردن لەنيوان ھەرىمەكاندا، مافى فرۆشتن، مافى قەرزو سوسەلەم، مافى دادى، تا خۇيان بە خۇيان بەپىي ياساى گونجاو چارەى گىروگرفت و جىاوازيەكانىيان بكنە. مافى بەرىپوھەردنى شارەكانىيان، مافى خۇبەرگى لە كەسەكانىيان و دارايىيەكانىيان، مافى كۆكردەھەدى باجى پىويست بۇ بەرگىكردن لە شار، مافى دروستكردىنى پەيوەندىيەكانىيان بە ئارەزووى خۇيان، لەتەك دۆستەكانىيان، يان كىپرىككەرەكانىياندا، سەرھەران ئەو داوايانەيان رەكردەھە، چونكە لەو داوايانەدا،

كەمبەونەۋە و لەدەستدانى ئىمتىيازەكانى خۇيان دەبىنى، جگە لەۋەش دەستدرىژى بوون بۇ سەر دابونەرىتە عىلمانى و ئاينىيەكان. بەلام بۇرژوازيەكان ھەر سووور بوون لەسەر بەجىگەياندى دواكارىيەكانيان، لە پىناۋى ئەۋەشدا، بە چەند راپەرىنكى خوتناۋى ھەلسان، بە تايبەتى لەو شارانەدا كە سەر بە كلىسە بوون و دواكارىيەكانى بۇرژوازيەكان، بە بىۋەفايى ناوبران و رەفزكران، ئەو راپەرىنەنە، پووداۋە راست و راشكاۋەكانى، مەلانىي چىنايەتتى سەدەكانى ناۋەرەست، سەدەى يازدە و سەدەى دوازە بوون، لەم ۋلاتەۋە دەگويزرانەۋە بۇ ئەو ۋلات، سالى ۱۰۳۰ لە ئىتالىاۋە دەستى پىكرىد، دواتر ئەلمانىا، باكورى فەرەنسا، ھەرۋەھا ھۆلندا و تاد.

ھەر زوۋ دەربەگە عەلمانىيەكان و ئاينىيەكان و پاشاكانى فەرەنسا، لەو مەترىسيە تىگەيشتن، مەيلى توندوتىژى بەرانبەر بە كۆمۇنەكان زياتر بوو، لەسەر ئەۋە يەكرا بوون كە دەبىت تا رەگيان دانەكوتىۋە و تەشەنەيان نەكرىۋە لەناوبرىن و نەھىلرېت بە ھىچكلۇجىك (بەلگەنامەكانى ئازادى، موئىق الانعتاق) بفرۆشرىن بە بۇرژوازي شار. بەو چەشەنە كۆمۇنەكان گۆردران. ئەۋە بوو كۆمۇنەكان پەنايان برە بەر چارەسەرى ناۋەرەست، لەتەك سەرۋەراندا. لە فەرەنسا ژمارەى ئەو كۆمۇنەنى، كە بە شىۋازىكى شۆرپىگىرانەى سەربەخۇ مانەۋە، ۲۹ كۆمۇنە بوون، كۆمۇنەكانى دىكە، رىككەوتىيان ھەلېژارد. ئەو كۆمۇنەيەى كە بە رەزامەندى سەربەخۇ دەبوو، دەبوۋە خاۋەنى خۆسەرى سىياسى، ئازادىيەكانى كەسايەتى و ئابورى سنووردار بوون، لىخۇشبوۋنى باج و نرخى پسوولەى ھاتوچۇ و خزمەتى سەربازى و ھەندىك جارىش دادگاي تايبەت.

ناھاسەنگىي ھىزى بۇرژوازيەكانى شار و سەرۋەران كارى كرىبوۋە سەر بەلگەنامەكانى ئازادى، ئەو بەلگەنامانە ھاۋچەش نەبوون، بە شىۋەيەكى گشتى بەلگەنامەكانى ئازادى بە يەكسانى ھەموو كەسىكى نەدەگرەۋە، زياتر خاۋەندارايىەكانى دەگرەۋە، لەۋانە كە بەردەۋام نىشتەجىي شار بوون. ئەۋەش تەنيا بۇ دوورخستەۋەى ھەژاران بوو. بەلگەنامەى ئازادى برىتى بوو، لەو مافانە، كە سەرۋەر دەببەخسى بە پىاوماقۇلانى شار، واتە بۇرژوازيەكان. بەپىي ئەو بەلگەنامەيە، كۆمەلە پىشەيەكان باجيان نەدەدا و مافى يەكلاردنەۋەى گىروگرەفتەكانيان ھەبوو بە ياساى تايبەت، مافى خۆبەرگرى و تاد. زۇجار كە كۆمۇنە ئازاد دەبوو، دەبوۋە خاۋەن ئالا و پارەۋىۋولى تايبەت بە خۇى، جگە لەۋە مافى جەنگردن و واژۇكردى ئاشتىيان پىدەدرا. ھەرۋەھا خۆبەھىزكردىن و پەرژىنكردى شار بەو چەشەنە چىنى سىيەم دروست بوو، واتە بۇرژوازي. ئەۋىش ۋەك چىنىك، لە كۆمەلگەى ئىمتىيازى دەربەگىدا، بوۋە خاۋەنى ئىمتىيازە تايبەتەكانى خۇى، ئەو چىنە، ھەر لە سەرەتاۋە، باش بەۋە ھۆشمەند بوو، كە دەبىت ھەر خۇى بە تەنيا ھوكمرانى شارەكەى بكات، نابىت بە ھىچ كلۇجىك بوارى كرىكاران و پاشماۋەى كۆيلەكان و جووتيارە ئازادەكان بدات بەشدارى لە بەرپوۋەبردنى شاردا بكن.

ژمارەى ئەنجومەنى كۆمۆنە ۱۰ ئەندامى ھەلبەتتە پىران، ئەو ۱۰ ئەندامە ھەلدەبۆتە پىران بۇ ماوەى يەك سال. كۆمۆنە بە فەرمانى ئەنجومەنى پىران كۆنگرەى دەبەست. ئەنجومەنى پىران خۇى پىكھاتەى خەلكەكانى گەرەك و كۆمەلە پىشەبەكەكان بوو، بەلام دەسلەتلى بالاي نەبوو. دەسلەتلى بالا، لاي ئەنجومەنى گشتى (پەرلەمان) بوو. ئەنجومەنى گشتى بە مەبەستى لىپرسىنەوہ لە ئەندامانى ئەنجومەنەكانى كۆمۆنە و ئەنجومەنى پىران سالى جاريك كۆ دەبووہوہ. ئەنجومەنى پىران دابونەريتىكى رۆمانى بوو، لە فەرەنسا و ھۆلەندا ئەو جۆرە ئەنجومەنە نەبوو. پىواماقولى پىشەبەكەكانى شار دەبووہ سەرۆك ئەنجومەنى شار. ئەنجومەنى داد و ئەنجومەنى بەرپۆبەردن پىكەوہ كۆ دەبوونەوہ. ئەنجومەنى شار زوزوو كۆ دەبووہوہ.

بە دىژايى سەدەكانى نوچ، سەدەى چوارەدە، بەتايبەت سەدەى پازدە، پىشكەوتنى ئابوورى و سياسى ئەوروپاي رۆژئاوا، وینەى (خانزادەكان) كۆمۆنەكانىشى كرده قوربانى، ئەودەمە پلەى پىشكەوتنى ئابوورى و سياسى پىشكەوتوو بەرز بوو، بلاوونەوہى پارەووپول و گەشەكردنى بازگانى دەرەوہ و بەرجەستەبوونى دەولەتەكان، بە پىشتىوانى دادگا تايبەتە پىشەبەكەكانى و سوپا بەكرىگىراوہكانىان رىچكەيان بەست بە ئاراستەى ناوہندىبوون، ئابوورىيە پىشەبەكەكان خۇيان بۇ پانەگىرا، لە بەردەمى ھاوپەيمانى نيوان سەرمایەدارىيى ئازاد و دەولەتدا، ناچار چۆكيان دادا. تەنيا ئەو كۆمۆنانە مانەوہ، كە ئابوورى كالايى نيوان پەسەند كرده. لە ئىتالىا ھەندىك لە شارە بۆرژوازيەكان، بە رازىبوون، يان بە زۆرەملى، گۆران بە ئىمارەت و دەولەت، كۆمۆنە ھاوسىكانىان پەيوەست بوون پىيانەوہ. بەلام لە فەرەنسا بەو جۆرە نەبوو، پادشاكان زوو پەيمانىان بەست لەتەك كۆمۆنەكاندا، چونكە كۆمۆنەكانىان بە ھاوپەيمانىكى بەنرخ دەزانى، بۇ دەستەمۆكردنى نەبىلە ياخيبووہكان. لە سەدەى چوارەدە و پانزەدا، ئەوروپا، ھەنگاوى گەرەى ھەلگرت بۇ دروستكردنى دەولەتە نەتەوہبەيە زەبەلاھەكان. كۆمۆنەكان كە پىشاندەرى قۇناغى گواستەوہى ئابوورىيى خودكىفایەتى بۇ ئابوورىيى كالايى ھاوچەرخ بوون، ئەو كۆمۆنانە توانەوہ لە كۆمەلە نەتەوہبەيى فەرەنسى ئىنگىليزيەكاندا، تەنيا ۱۵ كۆمۆنەيان ماہەوہ، ئەوانىش وازيان ھىنا لە ئابوورىيە پىشەبەكەكانىان و تىكەلى ئابوورىيى سەرمایەدارىيى نوچ بوون، بۇ نمونە شارى (ئەنقىر) كە لە سالى ۱۴۸۷ يەكەم بۆرسەى بازگانىيى جىھانى تىدا دروست بوو.

بەلام لە ئەوروپاي رۆژھەلات، لەبەر نەبوونى شارە بۆرژوازيەكان، نەبىلەكان بەھىزتر بوون لە پادشاكان و پەيوەندىبە كۆنە باوہكان مانەوہ. بەو جۆرە ئەوروپاي رۆژھەلات، ھىلى پىشكەوتنى ئەوروپاي رۆژئاواى نەگرتەبەر. شارە بۆرژوازيە سەربەخۆكان، لە سەدەى چوارەدا، رۆلى گەرەيان بىنى لە پىشكەوتنى ئەوروپاي رۆژئاوادا.

له ئه وروپاي پوژه لآت به بيهيزي مايه وه، ههروهها پروليتارياش. ئه وهش بووه هو ي دواكه وتنى شوپشى بوژووازي پاديكالي و جيگهي چول كرد، بو بهرزه وه ندى شوپشه بيروكراتييه كاني سه ره وه، كه توانى له پووي پيشه سازييه وه، خو ي گري بدات له گه ل شيوازي به ره مهينانى نوخ.

سه رچاوه: البيان الشيوعي، في اول ترجمة غير مزورة - العفيف الاخضر- ص 295-298